

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА РАДА ЄВРОПИ

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE LEGAL PERSONALITY OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS: THE EUROPEAN UNION AND THE COUNCIL OF EUROPE

Харитонов Р.Ф., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Масловська Т.П., студентка IV курсу факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Автори звертають увагу на те, що міжнародна правосуб'єктність відноситься до сфери міжнародного публічного права через те, що вона властива носіям певних міжнародних прав та обов'язків, які виникають відповідним чином до загальних норм або положень міжнародного права. Наряду з державами зараз значну роль у сучасних міжнародних відносинах відіграють міжнародні організації. На цю мить вони є таким інструментом уніфікації та зближенням позицій держав-членів, реалізації їх інтересів і механізмом вирішення між-державних суперечностей. Зміст правосуб'єктності впливає саме з положень статутів міжнародних організацій, тому виходячи з цього автори звертають увагу на спеціальний характер правосуб'єктності міжнародних організацій. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин важливим аспектом є конкретизація прав та обов'язків суб'єктів міжнародного права, до того ж саме це є елементами міжнародної правосуб'єктності, яке підлягає багатогранному вивченню. Дослідження цих проблемних елементів має основне значення для вдосконалення норм міжнародного права у цілому. Стаття присвячена на вивчення та виявлення проблем теорії та практики міжнародної правосуб'єктності в міжнародному праві. На додаток поняття міжнародної правосуб'єктності з моменту свого виникнення зазнало дуже багато та дуже значних змін, виходячи з цього знання про нього поглиблювалося, коло суб'єктів та їх ознаки змінювалися. Для визначення ознак та проблемних сторін міжнародної правосуб'єктності необхідно визначити суб'єктів міжнародного права, саме цюому автори і приділяють значну увагу. Міжнародна правосуб'єктність міжнародних організацій вихідна з правосуб'єктності держав через те, що міжнародні організації є вторинними суб'єктами міжнародного права. Також зазначено щодо підходів до розуміння правосуб'єктності. Окремо наголошується щодо особливостей та проблем міжнародного права Європейського Союзу та Ради Європи. Саме це автори у статті спробували визначити. Наведено аргументи на користь підтвердження подвійності правової природи інтеграційного об'єднання Європейського Союзу.

Ключові слова: Міжнародна правосуб'єктність, міжнародна організація, суб'єкти міжнародного права, Європейський союз, право Європейського Союзу, правосуб'єктність Європейського союзу, Рада Європи, право Ради Європи, правосуб'єктність Ради Європи, проблеми міжнародного права.

The authors pay attention to the fact that international legal entity refers to the sphere of international public law because it is inherent to the carriers of certain international rights and obligations, which arise in an appropriate way to the general norms or provisions of international law. International organizations play a significant role in modern international relations. At the moment they are such an instrument of unification and rapprochement of positions of the member states, realization of their interests and a mechanism of solving interstate disputes. The content of legal entities is based on the provisions of the statutes of international organizations, so on this basis the authors pay attention to the special character of legal entities of international organizations. At the current stage of development of international relations the important aspect is the concretization of rights and obligations of subjects of international law, besides this is the elements of international legal subjects, which is subject to multi-faceted study. Research into these problematic elements is essential to the improvement of international law in general. The article is devoted to studying and revealing problems of theory and practice of international legal subjects in international law. In addition, the concept of international legal entities has undergone a lot of very significant changes since its inception, based on this knowledge of it, the circle of subjects and their features have changed. In order to identify the features and problem sides of international legal entities, it is necessary to identify the subjects of international law, and this is what the authors pay considerable attention. International legal entities of international organizations are derived from the legal entities of states because international organizations are secondary subjects of international law. It is also mentioned as to approaches to understanding legal subjects. The European Union and the Council of Europe are specifically mentioned in relation to the peculiarities and problems of international law. This is the authors of the article tried to determine. The arguments in favor of the confirmation of the double legal nature of the integration union of the European Union are presented.

Key words: International legal entity, international organization, subjects of international law, European Union, law of the European Union, legal entity of the European Union, Council of Europe, legal entity of the Council of Europe, law of the Council of Europe, problems of international law.

Питання щодо того хто може виступати суб'єктами у міжнародних відносинах та якою правосуб'єктністю наділений кожен з них є досить актуальним на сьогоднішній день у сфері міжнародного права. Що стосується нормативного закріплення то воно є відсутнім. На практиці та у теорії з приводу цього виникають суперечки. Звернемо увагу на практику, тут такі проблеми призводять до неможливості співробітництва, через що не зафіксовано чи має суб'єкт право на нього, а також до невизнання деяких угод, бо вони укладені не належним суб'єктом, Говорячи про теорію то такі проблеми сприяють тільки появі нових ідей і до того ж не спричиняють негативних наслідків.

Для того, щоб визначити проблемні сторони та ознаки міжнародної правосуб'єктності потрібно визначити суб'єктів міжнародного права. Саме держава була єдиним суб'єктом міжнародного права. Тривалий час, у про-

цесі розвитку змін поступово почало збільшуватися коло носіїв прав та обов'язків і це пояснюється пошуком міжнародного правопорядку та стабільності [1].

Пропонуємо вам класифікувати суб'єктів міжнародного права таким чином: 1) за учасниками міжнародних відносин: держави, державоподібні утворення, нації (народи), міжнародні організації, окремі особи; 2) за порядком утворення: первинні та похідні. До первинних відносять держави (такі суб'єкти неминуче вступають між собою в контакт, встановлюючи правила взаємодії, які закріплюються в міжнародних актах і набувають юридичної сили), до вторинних – міжнародні організації (їх створюють держави і наділяють їх правами та повноваженнями залежно від з волі їх творців).

Наголошуємо на тому, що суб'єктами міжнародного права є не всі міжнародні організації. Виходячи з цього

говоримо, що міжнародні міжурядові організації відносяться до суб'єктів міжнародних відносин. Створюються вони саме державами тобто вважаємо їх вихідними суб'єктами. Засновуючись на підставі міжнародного договору, маючи постійний або регулярний характер, не маючи території та суверенітету, проводять багатосторонні переговори, а прийняття рішень шляхом голосування або консенсусу. Все це зазначене говорить про особливості.

Статутом організації обмежується її міжнародна правосуб'єктність. Зокрема, в статуті йдеться про її цілі, про створення, а також зазначається про наявність організаційної структури, організаційно-правові форми її діяльності та компетенцію статутних органів і посадових осіб організації. Також організація не може бути учасником у справах Міжнародного Суду ООН, виходячи з цього зазначаємо про те, що правоздатність є особливою. Вони засновуються або юридичними або фізичними особами, їхні статuti не є міжнародними договорами, але все ж таки мають спеціальну правосуб'єктність, бо їм надано консультативний міжнародно-правовий статус при міжнародних міжурядових організаціях. В приклад зазначаємо вам про такі міжнародні неурядові організації як: Всесвітня федерація профспілок, Міжнародний союз місцевих органів влади тощо.

Якщо органи або посадові особи міжнародної організації порушують статутні положення та норми міжнародного права то міжнародна міжурядова організація несе відповідальність. Зазначимо про випадки у практиці ООН, коли організація брала на себе відповідальність за дії, вчинені членами збройних сил ООН. Візьмемо до уваги укладені угоди ООН з деякими державами про відшкодування шкоди в заповідній громадянській території та їхньому майну під час операцій збройних сил ООН у Конго у 1965-1967 рр.

Проблема відповідальності міжнародних організацій досі рішається переважно у сфері відшкодування матеріальної шкоди. Тому, в деяких угодах з космосу – Договір про принципи дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (Генеральна Асамблея, 1967 р.) [3]. Угода про порятунок астронавтів, повернення астронавтів і повернення об'єктів, запущених у відкритий космос (Генеральна Асамблея, 1968 р.) [5]. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами 1972 р. (Генеральна Асамблея, 1972 р.) зазначає правила, що встановлюють відповідальність міжнародних організацій і держав-учасниць за шкоду, заподіяну внаслідок космічної діяльності [4].

Як було зазначено раніше то питання, щодо єдності правової природи деяких організацій і про їхню правосуб'єктність залишається дискусійним. Як правосуб'єктність, так і правова природа ЄС у своєму прояві різноманітні. Виникнення дискусій з даного питання ми пояснюємо так, що ЄС не вписується в рамки традиційних уявлень про міжнародні організації і не має чітких положень в установчих договорах про форму й правосуб'єктність.

Враховуючи різні думки вчених щодо правової природи ЄС, де одні розглядають його як конфедерацію, а інші говорять, що за багатьма параметрами ЄС наблизився до держави і одночасно здійснюється його федералізація, а отже, чітко визначити правову природу ЄС неможливо до завершення процесу інтеграції.

Ми вважаємо, що особлива правова природа, яку має Європейський Союз, відрізняється як від держави, так і від міжнародної організації.

Наприклад, Рада Європи та органи ООН, в їх міжнародних договорах йдеться про створення органів організації для виконання передбачених договором цілей і тому ці органи здійснюють лише загальну координацію діяльності держав – учасниць договору і рекомендаційний характер мають їх рішення. Навпроти цього інституту ЄС можуть видавати різного роду владні приписи, адресовані не лише державам-членам, але й юридичним особам

і фізичним особам, підприємствам, установам, що знаходяться під юрисдикцією ЄС. Визнавши повноваження Союзу видавати владні приписи, що мають обов'язкову силу, укладати міжнародні договори, представляти народи ЄС у взаєминах із третіми країнами, держави-члени передали Союзу частину свого державного суверенітету.

Договори про заснування Європейського Союзу встановили на відміну від інших міжнародних договорів і угод, особливий правовий режим, який характеризується такими рисами: 1) апарат управління Союзом є відокремленим; 2) можливість представляти інтереси народів держав-членів у відносинах з іншими (третіми) державами та міжнародними організаціями; 3) можливість однакового регулювання суспільних відносин на територіях держав-членів; 4) широке коло питань, з яких можуть видаватися владні приписи.

Усі перераховані риси, характеризують не міжнародну організацію, а скоріш за все, державу. Гарантія територіальної цілісності Європейського Союзу передбачається нормами установчих документів. Вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталів, свобода проживання та економічної діяльності, усередині ЄС гарантуються.

Після набуття чинності Лісабонського договору, відомого також як Договір про реформу ЄС розпочинається новітній етап розвитку ЄС і також отримує особливий статус.

Відповідно Договору ЄС набуває міжнародної правосуб'єктності. Тому, Союз може укладати міжнародні договори в усіх сферах його компетенції в чотирьох випадках: 1) якщо це передбачено основними договорами ЄС; 2) якщо того вимагає юридично обов'язковий документ ЄС; 3) якщо даний договір може «вплинути на загальні правила ЄС або змінити їх» (ст. 188L Договору); 4) якщо того вимагає досягнення цілей, зазначених у договорах.

У свою чергу держави-члени мають право укладати будь-який міжнародний договір за тієї умови, що він не суперечить угодам, підписаним ЄС або не належить до зони компетенції Союзу.

Для світової спільноти в цілому є дуже важливим надання правосуб'єктності Європейському Союзу. Відтепер, ЄС стає суб'єктом міжнародного публічного права повноправним та набуває повноважень підписувати міжнародні угоди. Дотепер, тільки Європейські Співтовариства мали міжнародну правосуб'єктність, що, зважаючи на обмежену їх компетенцію, звужувало коло питань, за якими ЄС міг здійснювати міжнародне співробітництво. Не будиши державою, Європейський Союз все ж таки володіє федеративними рисами і це знаходить підтвердження в міжнародних нормах та зазначається в правовій доктрині.

Зокрема, повноваження з регулювання відносин усередині Союзу й підтримку відносин із третіми державами ЄС може здійснювати тільки з питань, прямо зазначених в установчих документах. Держави-члени реалізують всі інші повноваження самостійно. Тому, тут можна провести аналогію з федеративною формою територіального державного устрою, коли передбаченими є, з одного боку, коло питань, регулювання яких віднесене до компетенції федерації, з іншого – питання, регулювання яких є можливим винятково на рівні суб'єктів федерації.

Подвійну природу нині має Європейський Союз. З однієї сторони, ЄС являє собою результат скоординованої діяльності різних держав і із цього погляду є міжнародним утворенням, з іншої – багато особливостей Союзу роблять його схожим на федерацію, оскільки ЄС «рухається в напрямку ключових сфер державного суверенітету» [1].

Тому, це дозволяє говорити про його особливий статус, про визнання його міждержавним об'єднанням особливого роду.

Як було зазначено раніше, то правосуб'єктність, загальні цілі, принципів, установчий договір, самостійна воля, інституційна структура, та відповідність сучасним

принципам і нормам міжнародного права, це все описує міжнародну організацію і саме цій характеристиці відповідає правове положення Ради Європи як міжнародної регіональної міжурядової організації, яке базується на постійній основі об'єднання держав-членів, що зафіксовано в установчому документі – Статуті, ухваленому державами-засновниками у Лондоні 5 травня 1949 р.

Важливими особливостями правосуб'єктності Ради Європи є правові форми її участі у міжнародних відносинах. Ми знаємо, що Рада Європи є міжурядовою організацією і деякі науковці говорять про те, що вона може брати участь у міжнародних відносинах і у межах своїх статутних повноважень наділена як договірною, так і правотворчою компетенцією. Рада Європи приймає рішення, виступає у міжнародних відносинах (правила процедури, рекомендації, резолюції тощо), а також укладає договори з державами і міждержавними міжурядовими організаціями.

Говорячи про правове положення Ради Європи то вона являється міждержавною регіональною організацією традиційного характеру й відноситься до міжнародних організацій відкритого типу тому, що передбачає можливість вступу до Організації нових членів. Це положення передбачає з'ясування міжнародно-правового статусу Ради Європи.

Міжнародно-правовий статус підтверджується правосуб'єктністю міжнародної організації. Під міжнародно-правовим статусом міжнародної організації слід розуміти встановлену нормами міжнародного права сукупність суб'єктивних прав та обов'язків, які визначають міжнародно-правове положення організації.

Міжнародно-правовий статус вважається багатоелементним явищем. Візьмемо до уваги В. І. Муравйов та О. М. Шпакович. Вони виділяють такі важливі елементи як: міжнародна правосуб'єктність, тобто правоздатність; право на імунітети та привілеї; можливість брати участь у міжнародній правотворчості; право посольства та ін.

Зокрема В. І. Муравйов та О. М. Шпакович виділяють такі загальні елементи міжнародно-правового статусу міжнародних організацій, як: 1) міжнародна правосуб'єктність (правоздатність), 2) здатність брати участь у міжнародній правотворчості, 3) право на імунітети і привілеї, 4) право посольства, 5) здатність заявляти міжнародно-правові претензії й нести Як для діяльності міжнародних організацій, так і для міжнародного права ці елементи мають вагомe значення [6, с. 117].

Багато вчених говорять про те, що правосуб'єктність міжнародної організації є вторинною тобто має спеціальний характер та визначається угодами, а саме установчими актами. М.О. Баймуратов зазначає про те, що спеціальну правосуб'єктність деколи називають функціональною, а тому вона визначається їхніми функціями [2, с. 342].

Крім специфічних прав і обов'язків міжнародних організацій, їхні установчі акти формулюють і загальні типові права та обов'язки – складові міжнародної правосуб'єктності.

Саме зі статутних положень та Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи випливає правосуб'єктність. Виходячи з цього Рада Європи наділена такими атрибутами міжнародно-правового статусу як: визнання зі сторони суб'єктів міжнародного права, правоздатність дієздатність; здатність виробляти норми міжнародного права й брати участь у міжнародній пра-

вотворчості; здатність нести міжнародно-правову відповідальність за свої дії; володіти привілеями та імунітетами, право посольства.

Договірна правоздатність Ради Європи є основним елементом міжнародної правосуб'єктності. Вона регулюється статутними нормами та у статті 15 йдеться про те, що органи РЄ задля досягнення мети мають право укладати конвенції, угоди, а також приймати інші акти щодо вироблення урядами спільної політики для вирішення певних питань.

Міжнародна правосуб'єктність Ради Європи має спеціальну правосуб'єктність, яка відрізняється від правосуб'єктності її держав-членів, й межі такої правосуб'єктності визначені в установчому акті. Правосуб'єктність Ради Європи має похідний характер, оскільки створена первинними суб'єктами міжнародного права-державами. Також виникає з укладенням установчого договору. Рада Європи уповноважена заявляти міжнародно-правові претензії й нести міжнародно-правову відповідальність.

Говорячи про особливості зазначимо про те, що Рада Європи має різний обсяг привілеїв та імунітетів представників держав у Комітеті міністрів і в Парламентській асамблеї. Наявний специфічний інститут постійних представників тобто, виступають представники міністрів закордонних справ держав-членів. На жаль, не має чіткого визначення щодо обсягу та правової природи повноважень постійного представника. Також має багато різних форм договірної правоздатності. Членство в Раді Європи не зводиться лише до дотримання питань процедурного характеру, а й невід'ємно включає питання дотримання права матеріального характеру.

Тому, приходимо до того, що головна ідея Ради Європи як міжнародної міжурядової організації полягає в тому, щоб захищати права людини, принципи демократії, та верховенство права.

Рада Європи за своїм міжнародно-правовим статусом має форму міжнародного договору, а також має як наднаціональний характер, так і суспільно-політичний характер. Діяльність спрямовується на вирішення тих завдань держав-членів, які відносяться до правозахисної, соціальної, культурної сфери, а також до сфери місцевого самоврядування.

Підсумовуючи все зазначене ми доходимо до того висновку, що проблемні аспекти правосуб'єктності суб'єктів міжнародного права полягають у з'ясуванні та аналізі її змісту. Коли ми говоримо про міжнародну правосуб'єктність міжнародних організацій, то посилюючи свій вплив на міжнародні відносини, вони повинні нести відповідальність за свої дії. Європейський Союз відрізняється як від держави, так і від організації, а тому має особливу правову природу та особливий статус. Надання йому правосуб'єктності є важливим моментом. ЄС набуває повноважень підписувати міжнародні угоди. Рада Європи є міжнародною регіональною міжурядовою організацією тобто є суб'єктом міжнародного права. Має спеціальну правосуб'єктність яка відрізняється від правосуб'єктності держав-членів, а також має вторинний характер. Рада Європи є носієм міжнародно-правових норм, має свої особливості. Організація наділена юридичною властивістю, несе міжнародну відповідальність, а також має право заявляти міжнародно-правові претензії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович М. М. Міжнародне право : навч. посіб. з грифом МОН України. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 384 с.
2. Баймуратов М. О. Міжнародне право : підручник. Суми : ВТД «Університетська книга». Одеса : «Астропринт», 2006. 424 с.
3. Про принципи дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла : Договір від 10 жовт. 1967 р. № 995_480. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 14.10.2022).
4. Про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами : Конвенція від 1 верес. 1972 р. № 995_126. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126#Text (дата звернення: 14.10.2022).
5. Про порятунок космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у відкритий космос : Угода від 3 груд. 1968 р. № 995_483. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_483#Text (дата звернення: 14.10.2022).
6. Шпакович О. М. Особливості міжнародно-правового статусу Європейського Союзу. *Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження»*. 2011. № 1. С. 116–121.